

Asia C-293/24**Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 98 artiklan 1 kohdan mukainen
ennakkoratkaisupyynnön tiivistelmä****Jättämispäivä:**

23.4.2024

Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin:

Supremo Tribunal de Justiça (ylin tuomioistuin, Portugali)

Ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevan päätöksen tekemispäivä:

13.3.2024

Valittajat:

João Filipe Ferreira da Silva e Brito ym.

Vastapuoli:

Portugalin valtio

Pääasian kohde

Pääasian taustalla on kanne, jossa nyt käsiteltävän valitusasian valittajat, jotka ovat entisiä lentoyhtiö AIA:n työntekijöitä, vaativat Portugalin valtion määräämistä sopimussuhteen ulkopuoliseen vastuuseen tuomioistuimen virheestä. Valittajat väittävät, että Supremo Tribunal de Justiça (ylin tuomioistuin, Portugali) 25.2.2009 antama tuomio, jonka taustalla olleessa asiassa oli riitautettu vuonna 1993 tapahtunut, valittajiin kohdistunut joukkovähentäminen, oli ilmeisen lainvastainen, koska (i) siinä tulkittiin virheellisesti direktiivissä 2001/23/EY tarkoitettua liikkeen luovutuksen käsitettä ja (ii) laiminlyötiin velvollisuus pyytää unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua kyseisen käsitteen tulkinnasta unionin oikeuden valossa.

Ennakkoratkaisupyynnön kohde ja oikeudellinen perusta

Direktiivissä 2001/23/EY tarkoitettun liikkeen luovutuksen käsitteen tulkinta – Asian ylimpänä oikeusasteena käsittelevän kansallisen tuomioistuimen

SEUT 267 artiklaan perustuvan, ennakkoratkaisun pyytämistä koskevan velvollisuuden laajuus.

Unionin oikeussäännöt, joihin viitataan

14.2.1977 annettu neuvoston direktiivi 77/187/ETY (EYVL 1977, L 61, s. 26) ja 12.3.2001 annettu neuvoston direktiivi 2001/23/EY (EYVL 2001, L 82, s. 16), jotka molemmat on annettu työntekijöiden oikeuksien turvaamista yrityksen tai liikkeen taikka yritys- tai liiketoiminnan osan luovutuksen yhteydessä koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä; 1 artikla, 3 artiklan 1 kohta ja 4 artikla.

Kansalliset oikeussäännöt

Laki nro 67/2007 – Valtion ja muiden julkisten elinten sopimussuhteen ulkopuolista vahingonkorvausvastuuta koskeva järjestelmä (Regime da Responsabilidade Civil Extracontratual do Estado e demais Entidades Públicas; *Diário da República, 1. sarja, nro 251/2007, 31.12.2007*):

– Lain 13 §:ssä (”Vastuu tuomioistuimen virheestä”) säädetään, että valtio on vastuussa vahingoista, jotka aiheutuvat tuomioistuimen ratkaisuista, jotka ovat selvästi perustuslain vastaisia, lainvastaisia tai perusteettomia tosiseikkojen arvioinnissa tapahtuneen vakavan virheen vuoksi.

Yksittäisten työsopimusten päättymistä sekä määräaikaisten työsopimusten tekemisen ja niiden voimassaolon päättymisen edellytyksiä koskeva laki nro 64-A/89 (Decreto-Lei que aprova o regime jurídico da cessação do contrato individual de trabalho, incluindo as condições de celebração e caducidade do contrato de trabalho a termo; *Diário da República, I-sarja, nro 48/1989, 2. lisäosa, 27.2.1989*; jäljempänä LCCT).

– Lain 23 §:ssä (”Työntekijöiden oikeudet”), joka sisältyy V luvussa, jonka otsikko on ”Työsopimusten päättäminen työpaikkojen kadotessa yritykseen liittyvien rakenteellisten, teknologisten tai suhdannevaihtelusta johtuvien objektiivisten syiden vuoksi”, olevaan I jaksoon, jonka otsikko on ”Joukkovähentäminen”, säädetään, että työntekijöillä, joiden työsopimus päättyy joukkovähentämisen vuoksi, on oikeus korvaukseen (1 momentti); että irtisanomisaikana työntekijä voi vapautua työsopimuksesta tämän vaikuttamatta korvauksen saamista koskevaan oikeuteen (2 momentti) ja että kyseisen korvauksen vastaanottaminen merkitsee irtisanomisen hyväksymistä (3 momentti).

Yksittäisiä työsopimuksia koskeva laki nro 49408 (Regime Jurídico do Contrato Individual de Trabalho; *Diário do Governo, I-sarja, 1. lisäosa, 24.11.1969*; jäljempänä LCT):

- Lain 37 §:ssä (”Liikkeen luovutus”) säädetään olennaisin osin, että työnantajana olevan yksikön asema siirtyy liikkeen saajalle, paitsi jos työsopimuksen voimassaolo on päätynyt ennen luovutusta tai jos luovuttajan ja luovutuksen saajan välillä on sovittu siitä, että työntekijät jatkavat ensin mainitun palveluksessa toisessa liikkeessä.

Lailla nro 262/86 hyväksytty yhtiölaki (Código das Sociedades Comerciais; *Diário da República, I-sarja, nro 201/1986, 2.9.1986*), sellaisena kuin se oli voimassa tosiseikkojen tapahtuma-aikaan:

- Lain 152 §:ssä (”Selvitysmiesten velvollisuudet, valtuudet ja vastuut”) säädetään, että (i) selvitysmiehelle voidaan antaa osakkaiden päätöksellä nimenomaisesti valtuudet jatkaa tilapäisesti yhtiön aiempaa toimintaa, luovuttaa yhtiön pääoma kokonaisuutena sekä suorittaa yhtiön liikkeen luovutus ja että (ii) selvitysmiehen on saatettava keskenkäiset liiketoimet päätökseen, täytettävä yhtiön velvoitteet ja perittävä yhtiön saamiset.

Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen siteeraama unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö

Unionin oikeuden rikkomisesta johtuva unionin jäsenvaltioiden sopimussuhteen ulkopuolinen vastuu

- Tuomio 19.11.1991, Francovich (C-6/90 ja C-9/90, EU:C:1991:428);
- Tuomio 5.3.1996, Brasserie du pêcheur ja Factortame (C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79);
- Tuomio 26.3.1996, British Telecommunications (C-392/93, EU:C:1996:131);
- Tuomio 23.5.1996, Hedley Lomas (C-5/94, EU:C:1996:205);
- Tuomio 8.10.1996, Dillenkofer ym. (C-178/94, C-179/94 ja C-188/94–C-190/94, EU:C:1996:375);
- Tuomio 2.4.1998, Norbrook Laboratories (C-127/95, EU:C:1998:151);
- Tuomio 1.6.1999, Konle (C-302/97, EU:C:1999:271);
- Tuomio 4.7.2000, Haim (C-424/97, EU:C:2000:357);
- Tuomio 30.9.2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513);
- Tuomio 13.6.2006, Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391);
- Tuomio 3.9.2009, Fallimento Olimpiclub (C-2/08, EU:C:2009:506);
- Tuomio 25.11.2010, Fuß (C-429/09, EU:C:2010:717);

- Tuomio 14.3.2013, Leth (C-420/11, EU:C:2013:166);
- Tuomio 9.9.2015, Ferreira da Silva e Brito ym. (C-160/14, EU:C:2015:56) – Tämä tuomio on annettu pääasiassa esitetyn ensimmäisen ennakkoratkaisupyyntö perusteella;
- Tuomio 28.7.2016, Tomášová (C-168/15, EU:C:2016:602);
- Tuomio 29.7.2019, Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe (C-620/17, EU:C:2019:630);
- Tuomio 4.3.2020, Telecom Italia (C-34/19, EU:C:2020:148).

Liikkeen luovutuksen käsite unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön valossa, sellaisena kuin se oli tiedossa 25.2.2009, kun Supremo Tribunal de Justiça antoi tuomion, jonka osalta vedotaan tuomioistuimen virheeseen

- Tuomio 14.4.1994, Schmidt v. Spar- und Leihkasse der früheren Ämter Bordesholm, Kiel und Cronshagen (C-392/92, EU:C:1994:134);
- Tuomio 11.3.1997, Süzen v. Zehnacker Gebäudereinigung Krankenhauservice (C-13/95, EU:C:1997:141);
- Tuomio 10.12.1998, Hidalgo ym. (C-173/96 ja C-247/96, EU:C:1998:595);
- Tuomio 25.1.2001, Liikenne (C-172/99, EU:C:2001:59);
- Tuomio 20.11.2003, Abler ym. (C-340/01, ECLI:EU:C:2003:629);
- Tuomio 15.12.2005, Güney-Görres ja Demir (C-232/04 ja C-233/04, EU:C:2005:778).

Yhteenveto joukkovähentämisen riitauttamista koskeneesta asiasta sekä pääasiasta

Joukkovähentämisen riitauttamista koskenut asia (1993–2009)

Joukkovähentämisen riitauttamista koskeneen asian tosiseikat

- 1 Joukkovähentämisen riitauttamista koskeneen asian kantajat olivat olleet työntekijöinä vuonna 1985 perustetussa Air Atlantis, SA -nimisessä lentoyhtiössä (jäljempänä AIA), joka toimi tilauslentoliikenteen alalla.
- 2 AIA:n yhtiökokouksessa 19.2.1993 päätettiin AIA:n purkamisesta, joka toteutui 19.4.1993 päivätyllä notaarin vahvistamalla asiakirjalla.
- 3 TAP Air Portugal -niminen lentoyhtiö (jäljempänä TAP) osallistui kyseiseen yhtiökokoukseen enemmistöomistajana olevan yrityksen asemassa.

- 4 AIA ilmoitti 26.2.1993 työntekijöille joukkovähentämisestä, jonka oikeudelliset vaikutukset alkoivat 30.4.1993. Kaikki työntekijät yhtä lukuun ottamatta ottivat vastaan heille lain mukaan kuuluneen korvauksen.
- 5 Tuossa vaiheessa työntekijät luulivat, että toiminnan lopettamisen syynä olivat AIA:n taloudellinen tilanne, rahoitustilanne ja liiketoimintaan liittynyt tilanne ja että joukkovähentäminen oli väistämätöntä kansainvälisen lentoliikenteen alaa koetelleen, Persianlahden sodasta johtuneen yleisen kriisin vuoksi.
- 6 Työntekijät saivat tietää vasta irtisanomisen jälkeen, että muutamia AIA:n lentokoneita oli siirretty TAP:lle ja että TAP oli alkanut liikennöidä tilauslentoja reiteillä, joista AIA oli siihen asti vastannut.
- 7 TAP alkoi siis liikennöidä 1.5.1993 alkaen osaa tilauslennoista, joista AIA oli sopinut jo ennen purkamistaan IATA:n kesäkaudelle 1993 eli 1.5.–31.10.1993.
- 8 Yhtäältä TAP käytti osaa kalustosta, jota AIA oli käyttänyt toiminnassaan; näihin kuuluivat varsinaisesti neljä lentokonetta, toimistokalusteita ja lentokoneissa käytetyt astiatot.
- 9 Toimistokalusteiden ja muun kaluston luovuttaminen TAP:lle otettiin myöhemmin huomioon AIA:n selvitysmenettelyssä, sillä TAP oli AIA:n suurin osakas ja velkoja.
- 10 TAP siirtyi käyttämään neljää lentokonetta, sillä niiden palauttaminen ennen vuokrasopimukseen merkittyä määräaikaakaan olisi merkinnyt sitä, että AIA olisi joutunut maksamaan vuokralleantajalle kaikki erääntyvät vuokrat sopimuksen päättymiseen saakka.
- 11 Koska TAP oli alivuokrannut yhden lentokoneista AIA:lle ja koska TAP oli kolmen muun lentokoneen osalta takaajana AIA:n vuokrasopimukseen perustuvien maksuvelvoitteiden osalta, TAP otti maksettavikseen niihin liittyvät vuokrat ja tuli sopimukseen vuokralleottajaksi AIA:n sijaan.
- 12 TAP vaihtoi kyseisten lentokoneiden värit ja tunnuksen vasta jonkin ajan kuluttua lennettyään sitä ennen AIA:n väreissä ja AIA:n tunnusta käyttäen.
- 13 TAP:n haltuun jääneet neljä lentokonetta palautettiin asteittain vuokralleantajille vuosina 1998–2000.
- 14 Toisaalta TAP vastasi lennoista IATA:n kesäkaudella 1993 välttääkseen AIA:n ja matkanjärjestäjien välillä jo tehtyjen sopimusten täyttämättä jäämisestä aiheutuvat vahingot, sillä kyseisissä sopimuksissa vaadittiin AIA:lta mittavia korvauksia, jos sopimukset jäisivät täyttämättä.
- 15 TAP käytti näiden AIA:n aiemmin sopimien tilauslentojen liikennöimiseen lähinnä AIA:n käytössä olleita neljää lentokonetta, ja toisinaan myös TAP:n omia lentokoneita ja miehistöjä.

- 16 TAP, joka harjoitti lähes yksinomaan reittilentoliikennettä, alkoi liikennöidä 1.5.1993 lähtien sen lisäksi, että se liikennöi osan AIA:n jo sopimista lennoista IATA:n kesäkaudella 1993, tilauslentojen markkinoilla, joilla se ei ollut liikennöinyt sitä ennen siksi, että ne olivat olleet perinteisesti AIA:n reittejä; esimerkiksi vuoden 1994 maaliskuu- ja huhtikuussa se liikennöi 15 tilauslentoa.
- 17 TAP teki kesällä 1994 itse sopimuksia tilauslentoista ja suunnitteli ne suoraan markkinoilla toimivien matkanjärjestäjien kanssa.
- 18 TAP aloitti kolme lentäjien palvelukseenottokoulutusta ennen AIA:n purkamista ja sen toiminnan lopettamista, ja nämä koulutukset pidettiin käynnissä. TAP oli lisäksi aloittanut yhden muunkin uusien lentäjien palvelukseenottokoulutuksen ennen AIA:n purkamista, ja tätä menettelyä jatkettiin AIA:n purkamisen jälkeen.
- 19 AIA:n purkamisen jälkeen TAP palautti kaksi työntekijää, jotka se oli osoittanut AIA:han kaupallisen johdon tehtäviin, omiin kaupallisen johdon tehtäviinsä vastaamaan tilauslentoalasta sekä IATA:n kesäkauden 1993 tilauslentoja koskevista sopimuksista.

Joukkovähentämisen riitauttamista koskeneen asian käsittely ensimmäisen ja toisen oikeusasteen tuomioistuimissa

- 20 AIA:n entiset työntekijät nostivat vuosina 1993 ja 1994 joukkovähentämistä koskeneita kanteita Tribunal do Trabalho de Lisboaassa (Lissabonin työtuomioistuin, Portugali). Kanteissa vaadittiin erityisesti joukkovähentämisen toteamista laittomaksi, työntekijöiden ottamista TAP:n palvelukseen sellaisinaan siirtyvin työsuhtein sekä irtisanomisen ja kanteen ratkaisemisen väliseltä ajalta saamatta olevien palkkojen maksamista.
- 21 Tribunal do Trabalho de Lisboa antoi 6.2.2007 ratkaisun, jonka mukaan kyseessä oli liikkeen luovutus, ja se määräsi TAP:n ottamaan työntekijät palvelukseensa sellaisinaan siirtyvin työsuhtein sekä maksamaan korvauksen vahingoista ja ansionmenetyksistä.
- 22 Joukkovähentämisen riitauttamista koskeneen asian vastaajat sekä osa kantajista valittivat Tribunal do Trabalho de Lisboan tuomiosta Tribunal da Relação de Lisboaan (Lissabonin ylioikeus, Portugali).
- 23 Tribunal da Relação de Lisboa muutti muutoksenhaun kohteena ollutta tuomiota 16.1.2008 kantajien TAP:n palvelukseen ottamisen sekä vahinkojen ja ansionmenetysten korvaamisen osalta ja vapautti siten vastaajat kyseisistä vaatimuksista. Tämä ratkaisu ei koskenut työntekijää, joka ei ollut ottanut korvausta vastaan.
- 24 Kyseiset kantajat valittivat tästä ratkaisusta Supremo Tribunal de Justiçaan.

Joukkovähentämisen riitauttamista koskeneen asian valittajien lausumat Supremo Tribunal de Justiça käydyssä menettelyssä

- 25 Joukkovähentämisen riitauttamista koskeneen asian valittajat väittivät olennaisin osin, että huolimatta siitä, että joukkovähentäminen oli perusteltu yrityksen toiminnan lopettamisella, TAP:n tosiasiallisena aikomuksena oli ryhtyä harjoittamaan itse toimintaa, jota AIA oli harjoittanut siihen asti tilauslentojen markkinoilla.
- 26 Heidän mukaansa tosiseikkojen perusteella kyseessä oli siis katsottava olevan liikkeen luovutus eikä yrityksen toiminnan lopettaminen.
- 27 He väittivät myös, että joukkovähentämisestä maksettavan korvaukseen vastaanottamiseen liittynyt tahdonilmaisu oli ollut virheellinen eikä korvauksen vastaanottaminen estänyt heitä riitauttamasta irtisanomista.
- 28 Kyseisten valittajien mukaan yrityksen selvitysmenettely ei estä liikkeen luovutusta, vaan tätä varten on riittävää, että joku jatkaa yrityksen harjoittamaa toimintaa tai osaa siitä.
- 29 Valittajat väittivät varsinaisesti, että toiminnan jatkuminen oli näytetty toteen, sillä (i) TAP:lle oli siirretty lähes kaikki AIA:n aineellinen omaisuus ja lentokoneet, (ii) muutamat AIA:n kaupallisen johdon tehtävissä työskennelleet työntekijät olivat siirtyneet hoitamaan tällaisia tehtäviä TAP:ssä, (iii) TAP oli käyttänyt jonkin aikaa AIA:n tunnuksia ja värejä, (iv) TAP oli liikennöinyt AIA:n aiemmin sopimia tilauslentoja, (v) TAP oli säilyttänyt itsellään tilauslentoreitit ja -toiminnan ja kyseisen toiminnan kohdeyleisön, minkä vuoksi asiakaskunta oli siirtynyt sille, (vi) eikä sillä, että AIA:n tilauslentojen liikennöintilupaa oli mahdotonta luovuttaa, ollut merkitystä, koska TAP:llä oli tarvittava lupa tilauslentojen liikennöimiseen, (vii) ja oli merkityksetöntä, että liike oli sidottu liikennöintilupaan eikä sitä voitu tämän vuoksi luovuttaa, koska liikkeen luovutusta ei työoikeudelliselta kannalta voida rinnastaa pelkkään liiketoimeen.
- 30 Nämä seikat osoittavat riittävällä tavalla, että liikkeen luovutus oli tapahtunut, minkä yhteydessä työ sopimukseen liittyvä aktiivinen ja passiivinen asema siirtyivät väistämättä luovutuksensaajalle eli TAP:lle.
- 31 AIA:n omaisuuden ja kaluston luovuttaminen TAP:lle merkitsi tosiasiaassa liikkeen luovutusta, jota peiteltiin väittämällä, että kyseessä oli ”käyttöomaisuuden myynti kirjanpitoarvostaan”.
- 32 Tilanne oli siis suoraan ristiriidassa unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön sekä direktiivien 77/187 ja 2001/23 kanssa erityisesti siksi, että Tribunal da Relação de Lisboa 16.1.2008 antamassa tuomiossa ei ole otettu huomioon, että liikkeen luovutus voi tapahtua useissa vaiheissa, eikä siinä ole tarkasteltu kyseistä käsitettä käytännönläheisestä ja vähemmän muodollisesta näkökulmasta, jota edellytetään oikeuskirjallisuudessa sekä unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä.

- 33 Valittajat väittivät vielä, että suurimpana osakkaana TAP oli kutsunut itse AIA:n ylimääräisen yhtiökokouksen koolle ja yhtiökokouksen esityslistalla oli yksi ainoa kohta, joka koski AIA:n purkamisesta päättämistä. TAP:n oli siis vastattava niistä seurauksista, joita sen ehdotuksen hyväksymisestä aiheutui, sillä sovittujen tilauslentojen mahdollinen toteutumatta jääminen ja siitä johtuva AIA:n varallisuustilanteen heikentyminen johtuivat TAP:n vapaaehtoisesta, tietoisesta ja laillisesta päätöksestä.
- 34 Valittajat väittivät myös, että LCCT:n 23 §:n 3 momentti on vastoin direktiivin 77/187 ja direktiivin 2001/23 4 artiklan 1 kohtaa. Kuten Tribunal do Trabalho de Lisboa oli todennut, näin ollen se, että työntekijät olivat ottaneet korvauksen vastaan, ei estänyt heitä riitauttamasta joukkovähentämistä, sillä kyseinen suostumus oli virheellisistä perusteista johtuva virheellinen tahdonilmaisu.
- 35 Valittajien mukaan kansallisen tuomioistuimen asema unionin oikeutta soveltavana tuomioistuimena edellyttää, että kansallinen tuomioistuin jättää soveltamatta kansallista oikeussääntöä, joka on ristiriidassa suoraan sovellettavan unionin oikeussäännön kanssa, niin kuin on LCCT:n 23 §:n 3 momentissa säädetty olettama direktiivin 77/187 ja direktiivin 2001/23 4 artiklaa vasten tarkasteltuna.
- 36 Valittajat väittävät lisäksi, että AIA oli vain TAP:n jatke ja että TAP oli poistanut AIA:lta oikeushenkilöyden purkamalla sen ja siirtämällä liikkeen itselleen saavuttaakseen lainvastaiset tavoitteensa eli irtisanomiset.
- 37 Osa kyseisistä valittajista vetosi lisäksi tosiasiallisen konsernisuhteen olemassaoloon. Heidän mukaansa TAP oli tullut määrävässä asemassa olevana yrityksenä AIA:n enemmistöosakkaaksi saadakseen määräysvallan ja valtuudet AIA:n purkamiseen sopivan tilaisuuden tullen, ja se oli todella käyttänyt tämän tilaisuuden kutsumalla koolle AIA:n purkamisesta päättäneen yhtiökokouksen.

Supremo Tribunal de Justiça 25.2.2009 antaman tuomion perustelut

- 38 Supremo Tribunal de Justiça katsoi 25.2.2009 antamassaan tuomiossa, ettei tosiseikoista voinut päätellä, että AIA:lta olisi siirretty TAP:lle tuotannontekijöistä järjestetty kokonaisuus, joka olisi riittävän merkittävä niin, että se tukisi itsenäisesti tilauslentotoimintaa.
- 39 Todettujen tosiseikkojen arvioinnin perusteella Supremo Tribunal de Justiça totesi, että AIA:n varojen selvittämisvaiheen jälkeen TAP:llä ei ollut enää taloudellista yksikköä, jonka tarkoituksena oli harjoittaa suoraan ja itsenäisesti tilauslentotoimintaa, jota AIA oli harjoittanut aiemmin.
- 40 Yhtäältä AIA:n siirtymisestä TAP:lle muodostuvaa muodollista liiketoimea ei ollut toteutettu, eikä toisaalta toisistaan erillisiä tuotannontekijöitä, jotka olisi sitten järjestelty TAP:ssä uudelleen itsenäiseksi liikkeeksi, ollut tosiasiallisesti siirretty.

- 41 Supremo Tribunal de Justiça mukaan kyseisessä asiassa ei ollut viitteitä siitä, että TAP:ssä olisi tilauslentotoimintaa harjoittava liiketoimintayksikkö, joka oli järjestetty erikseen tätä toimintaa varten. Tosiseikkojen perusteella ei siis voitu väittää, että AIA:sta olisi siirtynyt aineellisesti taloudellinen yksikkö TAP:lle LCT:n 37 §:ssä ja direktiivissä 2001/23 tarkoitetulla tavalla.
- 42 Vahvistaakseen tätä päätelmää useiden tosiseikkoihin perustuvien todisteiden osalta Supremo Tribunal de Justiça korosti olennaisin osin,
- että oli erityisen oleellista, että TAP oli alkanut käyttää neljää AIA:n lentokonetta selvityksen yhteydessä tehdyn sopimuksen nojalla tarkoituksena vähentää velkojille, myös TAP:lle, aiheutuvia vahinkoja;
 - että kyse oli toimista, joilla puretun yhtiön pääoma pyrittiin käyttämään velkojien hyväksi selvitysmiesten lainmukaisten velvollisuuksien täyttämiseksi;
 - että lentokoneita käytettiin erotuksetta reittiliikenteen lentoihin ja tilauslentoihin ja ne palautettiin vuokralleantajille vuokrasopimusten päätyttyä, joten ne olivat TAP:n käytössä rajallisen ajan;
 - että näin ollen se, että TAP alkoi käyttää kyseisiä lentokoneita, kun se otti vuokrat vastattavikseen vuonna 1993, ei osoittanut TAP:n aikomusta ryhtyä harjoittamaan tilauslentoliikennettä, eikä se riittänyt myöskään sen toteamiseen, että kyseistä toimintaa oli harjoitettu itsenäisesti;
 - että vuoden 1993 lennot liikennöitiin AIA:n selvitysmenettelyssä annettujen sitoumusten täyttämiseksi sekä AIA:n aiemmin tekemien sopimusten täyttämättä jäämisestä aiheutuvien vahinkojen välttämiseksi, eikä TAP:ssä tilauslentoliikennetoimintaa harjoittavaa itsenäistä taloudellista yksikköä ollut yksilöitävissä;
 - että AIA:n suurimpana velkojana TAP:llä oli erityinen intressi estää kyseisten sopimusten täyttämättä jääminen ja välttää tähän liittyviltä mittavilta korvauksilta, ja TAP:llä oli mahdollisuus vastata itse kyseisten sopimusten täyttämistä, koska sillä oli tätä varten resursseja eli lentokoneita, miehistöä ja tilauslentojen liikennöintilupa;
 - ettei valittajien ollut uskottavaa argumentoida, ettei TAP voinut tuolloin väittää liikennöineensä lennot välttyäkseen mittavilta korvauksilta, koska AIA ei voinut täyttää IATA:n kesäkauden 1993 lentosuunnitelmaa juuri TAP:n päätöksen johdosta. TAP:n menettely oli ollut taloudellisesti johdonmukaista: se oli ehdottanut AIA:n purkamista, koska AIA:n taloudellinen hyödyntäminen oli mahdotonta, ja selvitysmenettelyn yhteydessä se oli ottanut aiemmin sovitut lennot vastattavikseen mittavilta korvauksilta välttymiseksi;
 - että kuten unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, kaikki liikkeen luovutukseen viittaavat tosiseikat oli arvioitava niiden indiisiovaikutuksen selvittämiseksi;

- että vuoden 1994 lennoilla, joista TAP oli sopinut suoraan matkanjärjestäjien kanssa sellaisille reiteille, joilla se ei ollut liikennöinyt aiemmin, TAP oli täyttänyt markkinoille AIA:n toiminnan lopettamisen jälkeen syntyneen tyhjän tilan;
 - että unionin tuomioistuin on todennut tilanteissa, joissa yritys on jatkanut toisen yrityksen sitä ennen toteuttamaa toimintaa, että pelkästään tämän seikan perusteella ei voida päätellä, että kyseessä olisi taloudellisen yksikön luovutus, sillä yksikön ei voida katsoa muodostuvan pelkästään toiminnasta, josta se vastaa. Kokonaisuuden identiteetin määrittävät myös muut tekijät, esimerkiksi henkilöstön koostumus, johto, tehtävien jako, yrityksen toimintatapa tai käytettävissä olevat tuotantovälineet;
 - että AIA:n lentokoneissa käytettyjen astiastojen sekä toimistokalusteiden luovutuksella TAP:lle ei ollut merkitystä, koska tämä otettiin selvitysmenettelyssä huomioon ja koska ei ollut osoitettu, että kyseisiä astiastoja ja kalusteita olisi käytetty tilauslentotoiminnassa, minkä vuoksi ei voitu väittää, että ne olisivat kuuluneet omaisuudesta ja henkilöistä muodostuvaan järjestettyyn kokonaisuuteen, joka harjoitti nimenomaisesti tilauslentotoimintaa;
 - että kaksi työntekijää, joiden säilyttämisen palveluksessa väitettiin osoittavan taloudellisen yksikön identiteetin säilyttämisen, olivat tehneet työsopimuksen TAP:n kanssa, he olivat TAP:n eivätkä AIA:n työntekijöitä ja TAP oli osoittanut heidät hoitamaan työtehtäviä AIA:ssa. Tämä ei ole työntekijöiden säilyttämistä palveluksessa. Työntekijöiden palaaminen TAP:hen johtui siitä, että työntekijät täyttivät työnantajansa kanssa tekemänsä työsopimuksen, eikä kyseisten työntekijöiden TAP:ssä hoitamia työtehtäviä ollut mahdollista erottaa tilauslentotoimintaa harjoittavaksi itsenäiseksi taloudelliseksi yksiköksi;
 - että lyhyesti sanottuna yksikään esitetystä todisteista ei ollut ratkaiseva niin, että se olisi osoittanut liiketoimintayksikön siirtämisen kokonaan tai osittain, sillä todisteiden kattavan tarkastelun perusteella TAP:ssä ei voitu yksilöidä olevan sellaista aineellisten ja inhimillisten varojen kokonaisuutta, joka tukisi tilauslentotoimintaa ja joka olisi järjestetty itsenäisesti tähän tarkoitukseen, eli sellaista taloudellista yksikköä, jonka identiteetti säilyy ja joka jatkaa TAP:ssä itsenäisesti kaupallista tilauslentotoimintaa.
- 43 Useampi kyseisen menettelyn valittajista vaati ennakkoratkaisun pyytämistä unionin tuomioistuimelta, ja muutamat heistä ehdottivat ennakkoratkaisukysymysten konkreettista sanamuotoa erityisesti direktiivissä 77/187 tarkoitettun liikkeen luovutuksen käsitteen osalta sekä sen osalta, ovatko LCT:n 37 § ja LCCT:n 23 §:n 3 momentti yhteensopivia kyseisen direktiivin kanssa. Supremo Tribunal de Justiça totesi tähän, että

- se on yksi kansallisista tuomioistuimista, joilla on velvollisuus pyytää ennakkoratkaisua silloisen EY 234 artiklan (nykyisen SEUT 267 artiklan) mukaisesti;
- ennakkoratkaisun pyytämiseen on velvollisuus vain silloin, kun kansallinen tuomioistuin katsoo, että unionin oikeuden soveltamista ja tulkintaa tarvitaan asian ratkaisemiseksi, ja kun unionin oikeuden oikeussääntöjen tulkinnasta on epäilyjä;
- kyseinen velvollisuus ei ole tällaisissakaan olosuhteissa rajaton, sillä Supremo Tribunal de Justiça ei ole välttämättä velvollinen pyytämään unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua, vaikka se pitäisi esille otettua kysymystä merkityksellisenä;
- unionin tuomioistuin on myöntänyt nimenomaisesti, että unionin oikeuden asianmukainen soveltaminen voi olla niin selvää, ettei perustellulle epäilykselle siitä, miten esille otettu kysymys on ratkaistava, jää lainkaan sijaa, ja tällöin ennakkoratkaisun pyytämistä koskevaa velvollisuutta ei ole;
- ennakkoratkaisun pyytämistä koskevaa velvollisuutta ei ole koskaan yksinomaan sillä perusteella, että asianosaiset esittävät ennakkoratkaisun pyytämistä unionin tuomioistuimelta, sillä muutoin ennakkoratkaisun pyytämisestä tulisi asianosaisten käytössä oleva oikeussuojakeino;
- kun huomioon otetaan mainittujen direktiivien sisältö ja tulkinta, jonka unionin tuomioistuin on kyseisille direktiiveille antanut, sekä käsiteltävään asiaan liittyvät seikat, ei jää sellaista merkityksellistä epäilystä, joka edellyttäisi ennakkoratkaisun pyytämistä, eikä sillä seikalla, että asiassa esille otetut kysymykset eivät ole täsmälleen samanlaisia unionin tuomioistuimen arvioitaviksi saatettujen tilanteiden kanssa, ole merkitystä;
- unionin tuomioistuimella on liikkeen luovutukseen liittyvä laaja ja jo vakiintunut oikeuskäytäntö, ja direktiiviin 2001/23 on kodifioitu unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmeneviä käsitteitä;
- tällaiset käsitteet ovat siten selkiytyneet unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä ja kansallisessa oikeuskäytännössä tehtävän tulkinnan osalta, minkä perusteella unionin tuomioistuimelta ei tarvitse tässä tapauksessa pyytää ennakkoratkaisua;
- LCCT:n 23 §:n 3 momentin yhteensopivuudesta direktiivin 4 artiklan kanssa ei voida pyytää ennakkoratkaisua, koska ennakkoratkaisupyynnön kohteen on kuuluttava unionin tuomioistuimen toimivaltaan eikä kansallinen tuomioistuin voi pyytää ennakkoratkaisua kansallisen oikeuden tulkinnasta tai pyytää unionin tuomioistuinta ratkaisemaan kansalliseen oikeuteen kuuluvan oikeussäännön ja unionin oikeuteen kuuluvan oikeussäännön yhteensopivuutta;

- unionin tuomioistuimen toimivaltaan ei kuulu selvittää, voidaanko tiettyä unionin oikeuteen kuuluvaa oikeussääntöä soveltaa edes välillisesti tietyssä tilanteessa, vaan tämän tutkivat jäsenvaltioiden kansalliset tuomioistuimet;
 - kaiken tämän perusteella ennakkoratkaisua ei ole tarpeen pyytää.
- 44 Supremo Tribunal de Justiça totesi joukkovähentämisen laillisuudesta olennaisin osin seuraavaa:
- AIA:n, TAP:n ja pesänselvityskomitean toteuttamat perättäiset toimet AIA:n purkamisen jälkeen AIA:n varojen selvittämisen yhteydessä eivät merkitse liikkeen luovutusta LCT:n 37 §:ssä tarkoitettussa merkityksessä tulkittuna unionin lainsäädännön ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön valossa;
 - näin ollen valittajiin kohdistunut joukkovähentäminen, jonka keskeisenä perusteena oli yrityksen toiminnan lopettaminen, oli laillinen;
 - AIA:n asema sen työntekijöitä sitovissa työsopimuksissa ei siirtynyt TAP:lle myöskään sen ainoan työntekijän kohdalla, joka ei suostunut vastaanottamaan korvausta;
 - koska kyseessä ei ollut liikkeen luovutus, ei direktiivin 2001/23 4 artiklan 1 kohtaa, jossa kielletään irtisanominen suoraan luovutuksen perusteella, eikä myöskään kyseisen direktiivin 5 artiklan 1 kohtaa, jossa edellytetään niin ikään, että kyseessä on luovutus, voida soveltaa;
 - direktiivin 2001/23 4 artiklan 1 kohdan osalta on todettava, ettei mikään asiakirja-aineistossa osoita irtisanomisen perustuneen suoraan luovutukseen, jota ei ole näytetty toteen, vaan joukkovähentäminen perustui yrityksen toiminnan lopettamiseen, joten sen syyinä oli painavaan taloudelliseen syyhyn perustunut yritystoiminnan johtamista koskenut päätös;
 - direktiivin 2001/23 5 artiklan 1 kohdan osalta on todettava, että vaikka selvitysmenettelyn yhteydessä olisi tapahtunut yrityksen luovutus, selvitystila estäisi työsopimusten siirtymisen TAP:lle ja olisi yhteensopiva AIA:n työntekijöiden irtisanomisen kanssa;
 - kun muistetaan, että joukkovähentämisen laillinen peruste on luonteeltaan taloudellinen ja että tuomioistuimen harjoittaman valvonnan on oltava sopusoinnussa elinkeinovapauden ja yritystoiminnan johtamisen vapauden kanssa, on joukkovähentämiselle esitetyt perusteet katsottava hyväksyttäväksi.
- 45 Supremo Tribunal de Justiça totesi väitteistä, joiden mukaan unionin oikeudessa suojattuja oikeuden perusperiaatteita ja erityisesti *favor laboratoris* -periaatetta oli loukattu ja joukkovähentämistä koskevaa oikeutta oli käytetty väärin, seuraavaa:
- todettujen tosiseikkojen perusteella ei voida väittää, että AIA olisi käyttänyt väärin irtisanomista koskevaa oikeuttaan, koska irtisanominen perusteltiin

yrityksen toiminnan lopettamisella ja perustui yrityksen purkamiseen yrityksen eteen tulleiden vakavien talousvaikeuksien vuoksi;

- yritystoiminnan loppuessa työntekijöiden työsopimusten päättäminen oli ehdottomasti ymmärrettävää ja hyväksyttävää;
- ei voida väittää, että AIA olisi pyrkinyt ainoastaan tai ennen kaikkea aiheuttamaan kantajille vahinkoa käyttämällä joukkovähentämistä koskevaa oikeutta;
- mikään ei viitannut siihen, että vastapuolet olisivat ylittäneet vilpittömän mielen, hyvien tapojen tai sosiaalisten tai taloudellisten päämäärien asettamat joukkovähentämistä koskevan oikeuden rajat ja vielä vähemmän tehneet tämän ilmeisellä tavalla niin, että tämän oikeuden käyttämistä voitaisiin pitää laittomana;
- mitä tulee siihen, että TAP ehdotti AIA:n purkamista ja sai selvitysmenettelyssä toisistaan erillisiä omaisuuslajeja, joita se käytti toiminnassaan, mitään sellaista seikkaa ei ole ilmennyt, joka osoittaisi TAP:n hyödyntäneen sitä, että se oli AIA:sta erillinen oikeushenkilö, saavuttaakseen tavoitteita, jotka eivät ole lain mukaan sallittuja;
- TAP:n ehdotus AIA:n purkamisesta oli oikeutettu, sillä TAP ei ollut antanut mitään työoikeudellisia sitoumuksia AIA:n palveluksessa olleille työntekijöille, joten ei voida väittää, että TAP olisi pyrkinyt vapautumaan tällaisista sitoumuksista, joita ei ollut olemassa. Etenkään BOEING 737:ää koskevien kurssien osalta tosiseikat eivät osoittaneet, että kurssit olisi aloitettu AIA:n toiminnan lopettamisen jälkeen;
- ei ole näytetty toteen, että TAP olisi käynnistänyt AIA:n purkamisen ja joukkovähentämisen AIA:n avustuksella, jotta se olisi saanut kustannuksia vähentämällä haltuunsa tilauslentoliikennetoiminnan samoin edellytyksin kuin silloin, kun AIA perustettiin;
- mistään tosiseikasta ei voida päätellä, että TAP olisi toiminut vastoin vilpittömän mielen sääntöjä, eikä voida väittää, että se olisi turvautunut oikeushenkilöiden erottamiseen toisistaan sellaisten irtisanomisten toteuttamiseksi, joita laissa ei olisi muussa tapauksessa sallittu;
- oikeushenkilöys voidaan poistaa vain, jos sitä käytetään lainvastaisesti tai väärin vahingon aiheuttamiseksi kolmansille, eli kyseessä ovat tapaukset, joissa subjektiivisen oikeuden käyttäminen johtaa tulokseen, joka poikkeaa räikeästi siitä, mihin se on lain mukaan tarkoitettu. Mitään tällaista seikkaa ei käy ilmi asiassa todetuista tosiseikoista;
- koska joukkovähentäminen on ollut laillinen, ei merkityksellisiä kysymyksiä nouse esille siitä, onko valittajille maksettuja korvauksia vastaanotettu vai ei; siitä, onko säännös, jossa yhdistetään korvauksen vastaanottaminen

irtisanomisen hyväksymiseen, perustuslain mukainen; sen selvittämisestä, pystyivätkö valittajat vetoamaan korvauksen vastaanottamisesta muodostuvan tahdonilmaisun peruuttamiseen, kun on ilmennyt mahdollinen perusteluihin tai tahdonilmaisun kohteeseen liittyvä virhe, jonka perusteella työntekijät olivat tehneet päätöksen asianomaisen korvauksen hyväksymisestä, eikä kysymyksistä, jotka liittyvät väliin jäävältä ajalta kertyvien ja irtisanomisen ollessa laiton maksettaviksi tulevien palkkojen määrän määrittämiseen;

– tämän perusteella muita valitusasiassa esitettyjä kysymyksiä ei ollut tarpeen arvioida.

46 Näin ollen Supremo Tribunal de Justiça hylkäsi 25.2.2009 antamassaan tuomiossa valittajien valitukset ja vapautti vastapuolet vaatimuksista.

Pääasia (2013–2024)

47 Pääasiassa on nostettu tavanomaisessa menettelyssä käsiteltävä kanne Portugalin valtiota vastaan Varas Cíveis de Lisboa (Lissabonin alioikeus, Portugali), ja kanteessa väitetään tiivistetysti, että tuomio, jonka Supremo Tribunal de Justiça antoi 25.2.2009 joukkovähentämisen riitauttamista koskeneessa asiassa, on ilmeisen laiton, koska siinä tulkitaan virheellisesti direktiivissä 2001/23 tarkoitettua liikkeen luovutuksen käsitettä ja laiminlyödään velvollisuus pyytää unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua.

48 Kanteessa vaaditaan määräämään Portugalin valtio korvaamaan pääasian kantajille (i) varallisuusvahingot, jotka vastaavat kaikkia saamatta jääneitä palkkoja ajanjaksolta, joka alkoi joukkovähentämisestä ja päättyi siihen, kun Supremo Tribunal de Justiça antoi 25.2.2009 tuomionsa, ja palkkoja, jotka jäisivät saamatta arvioituun eläkkeelle siirtymiseen saakka, sekä vahingot, jotka vastaavat eläkkeen määrän pienentymistä; (ii) aineettomat vahingot; (iii) vahingot, jotka aiheutuvat siitä, että palkat ovat väliaikaisesti saamatta takaisin palvelukseen ottamiseen saakka, ja toissijaisesti (iv) mahdollisuuden menettämisestä aiheutuneet vahingot.

49 Varas Cíveis de Lisboa esitti 31.12.2013 unionin tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyynnön, jossa tiedusteltiin lähinnä, oliko kyseessä direktiivissä 2001/23 tarkoitettu liikkeen luovutus ja oliko SEUT 267 artiklaa tulkittava siten, että Supremo Tribunal de Justiça oli ollut velvollinen pyytämään ennakkoratkaisua.

50 Unionin tuomioistuin antoi 9.9.2015 tuomion Ferreira da Silva e Brito ym. (C-160/14, EU:C:2015:565), jossa se totesi erityisesti, että (i) direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että liikkeen luovutuksen käsite kattaa nyt tarkasteltavan kaltaisen tilanteen, ja että (ii) SEUT 267 artiklan kolmatta kohtaa on tulkittava siten, että kansallisen tuomioistuimen, jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, on pyydettävä unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua liikkeen luovutuksen käsitteen tulkinnasta

tilanteessa, jossa alempien kansallisten tuomioistuinten tämän käsitteen tulkinnasta antamat ratkaisut eroavat toisistaan ja jossa käsitteen tulkintavaikeuksiin törmätään toistuvasti eri jäsenvaltioissa.

- 51 Varas Cíveis de Lisboa hylkäsi kanteen.
- 52 Osa pääasian kantajista valittiin tuomiosta Tribunal da Relação de Lisboaan, joka hylkäsi 16.3.2023 antamassaan tuomiossa valituksen kokonaan ja vahvisti Varas Cíveis de Lisboaan tuomion (jäljempänä valituksenalainen tuomio).
- 53 Osa näistä valittajista haki kyseiseen tuomioon muutosta ylimääräisenä muutoksenhakuna Supremo Tribunal de Justiça, jossa asia on parhaillaan käsiteltävänä.

Tiivistelmä ennakkoratkaisupyynnön perusteluista

- 54 Käsiteltävässä asiassa on keskeistä arvioida Portugalin valtion sopimussuhteen ulkopuolista vahingonkorvausvastuuta silloin, kun vahinko on aiheutunut lainkäyttötehtävien yhteydessä toteutetuista unionin oikeuden vastaisista toimista ja varsinaisesti 25.2.2009 annetusta Supremo Tribunal de Justiça tuomiosta seuraavien kahden keskeisen seikan osalta:
- a) liikkeen luovutuksen käsitettä tulkittiin direktiivin 2001/23/EY valossa virheellisesti Supremo Tribunal de Justiça tiedossa olleiden tosiseikkojen yhteydessä;
 - b) Supremo Tribunal de Justiça oli ollut velvollinen täyttämään ennakkoratkaisun pyytämistä unionin tuomioistuimelta koskevan velvollisuutensa, kuten osa kyseisen menettelyn valittajista oli vaatinut, koska eri oikeusasteissa samasta kysymyksestä annetut ratkaisut erosivat toisistaan ja koska Supremo Tribunal de Justiça on ylimmän oikeusasteen kansallinen tuomioistuin.
- 55 Toisin kuin SEUT 340 artiklan mukaisessa järjestelmässä, joka koskee Euroopan unionin toimielinten, elinten ja laitosten sopimussuhteen ulkopuolista vastuuta, unionin oikeuden rikkomiseen liittyvästä jäsenvaltioiden vastuusta ei määrätä nimenomaisesti perussopimuksissa.
- 56 Unionin tuomioistuin on kuitenkin todennut johdonmukaisesti tällaisen vastuun olevan olemassa 19.11.1991 annetusta tuomiosta Francovich ym. (C-6/90 ja C-9/90, EU:C:1991:428) lähtien.
- 57 Yhteisöjen tuomioistuin vahvisti kyseisessä tuomiossa sen periaatteen, että jäsenvaltioilla on velvollisuus korvata vahingot, joita yksityisille aiheutuu jäsenvaltioiden syyksi luettavista unionin oikeuden rikkomisista, ja lisäksi se määritteli kyseisen vastuun syntymisen edellytykset.

- 58 Tämä yhteisöjen tuomioistuimen näkemys on vahvistettu useissa myöhemmissä tuomioissa, joissa on todettu myös, että kyseinen periaate pätee riippumatta siitä, minkä jäsenvaltion elimen tai yksikön toimi tai toimimatta jättäminen on johtanut rikkomiseen.
- 59 Yhteisöjen tuomioistuin ulotti 30.9.2003 antamassaan tuomiossa Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513) jäsenvaltioiden vastuun koskemaan nimenomaisesti asian ylimpänä oikeusasteena käsittelevän tuomioistuimen toimiin perustuvia unionin oikeuden rikkomisia, jollaisesta on kyse nyt käsiteltävässä asiassa. Unionin tuomioistuin on vahvistanut johdonmukaisesti tämän näkemyksen oikeuskäytännössään.
- 60 Pääasian oikeudenkäynnissä ensimmäisessä ja toisessa oikeusasteessa on todettu, ettei uusien ennakkoratkaisukysymysten esittäminen ollut tarpeen, sillä asianosaisten ehdottamien kysymysten esittäminen merkitsisi sitä, että unionin tuomioistuin antaisi asiassa ratkaisun, vaikka tämä on kunkin jäsenvaltion tuomioistuimen tehtävä.
- 61 Tuomion Köbler taustalla olleessa asiassa yhteisöjen tuomioistuimen oli kuitenkin selvitettävä, oliko jäsenvaltio pääasian oikeudenkäynnissä vastuussa unionin oikeuden rikkomisesta, joka johtui kansallisen tuomioistuimen päätöksestä, vai kuuluiko tämän seikan ratkaiseminen yksinomaan kansallisille tuomioistuimille.
- 62 Vastauksena tähän kysymykseen yhteisöjen tuomioistuin totesi ensin, että niiden edellytysten soveltaminen, jotka koskevat jäsenvaltioiden vastuuta yksityisille oikeussubjekteille unionin oikeuden rikkomisesta aiheutuneista vahingoista, on lähtökohtaisesti kansallisten tuomioistuinten tehtävänä yhteisöjen tuomioistuimen antamien suuntaviivojen mukaisesti.
- 63 Sitten se totesi kuitenkin, että sillä oli käytettävissään kaikki aineisto sen vahvistamiseksi, täytyvätkö jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun syntymiseksi tarvittavat edellytykset. Se totesi vielä, että sen olisi selvitettävä, oliko kyseinen unionin oikeuden rikkominen luonteeltaan riittävän ilmeinen niin, että jäsenvaltio on unionin oikeuden nojalla vastuussa asian ylimpänä oikeusasteena ratkaisevan tuomioistuimen tekemästä päätöksestä.
- 64 Sittemmin tämä näkemys on käynyt ilmi 28.7.2016 annetusta tuomiosta Tomášová (C-168/15, EU:C:2016:602), jossa yksi esitetyistä ennakkoratkaisukysymyksistä koski sen selvittämistä, oliko kyseisen jäsenvaltion tuomioistuimen toimintaa, sellaisena kuin kyseisen asian kantaja sen kuvasi, pidettävä riittävän ilmeisenä unionin oikeuden rikkomisena.
- 65 Vastatessaan tähän ennakkoratkaisukysymykseen unionin tuomioistuin tarkasteli asianomaisessa tilanteessa kyseessä olleita konkreettisia seikkoja ja totesi, että vaikka kansallisella tuomioistuimella oli käytettävissään kaikki oikeudelliset seikat ja tosiseikat, jotta se pystyi arvioimaan viran puolesta sopimusehdon kohtuuttomuutta asianomaisen direktiivin valossa, ei riittävän ilmeistä unionin oikeuden rikkomista voitu todeta.

- 66 Unionin tuomioistuin ei tyytynyt vain luettelemaan perusteet, joiden on täytyttävä unionin oikeuden riittävän ilmeisen rikkomisen toteamiseksi, vaan se tarkasteli myös tällaisen rikkomisen toteamista konkreettisesti tapauksessa ja tutki kansallisten tuomioistuinten toiminnan, mutta totesi molemmissa edellä mainituissa tilanteissa, ettei kyse ollut riittävän ilmeisestä unionin oikeuden rikkomisesta.
- 67 Edellä esitetyn perusteella ei voida päätellä, että unionin tuomioistuin olisi korvannut kansallisen tuomioistuimen varsinaisten oikeusriitojen ratkaisemisessa vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteita soveltaen etenkin tuomiossa Tomášová, vaan se totesi, että unionin oikeuden rikkomisesta aiheutuneen vahingon korvaamista koskevat säännöt, kuten säännöt, jotka koskevat tällaisen vahingon arvioimista tai tällaisen vahingon korvaamista koskevan vaatimuksen ja muiden mahdollisesti käytettävissä olevien oikeussuojakeinojen välistä suhdetta, määrittellen kunkin jäsenvaltion kansallisessa oikeudessa vastaavuus- ja tehokkuusperiaatetta noudattaen.
- 68 Nämä seikat huomioon ottaen on niin, että koska jäsenvaltioiden vastuu elintensä, myös asian ylimpänä oikeusasteena käsittelevien tuomioistuinten, toimista tai toimimatta jättämisistä, joilla rikotaan unionin oikeutta, perustuu unionin oikeuteen, jossa määrittellen tällaisen vastuun syntymisen edellytykset – kuitenkin yhteensopivalla tavalla kansallisen lainsäädännön kanssa sekä noudattaen edellä esitetyn mukaisesti vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteita – on perusteltua, että unionin tuomioistuin yhtenäistää näiden jäsenvaltioiden vastuun syntymisen edellytysten arviointia koskevan oikeuskäytännön koko unionin alueella.
- 69 Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että unionin tuomioistuin varaa tämän toimivallan itselleen eikä vain luettele unionin oikeuden ”riittävän ilmeisen rikkomisen” toteamisperusteita, vaan se myös soveltaa näitä perusteita ennakkoratkaisua pyytäneiden kansallisten tuomioistuinten käsiteltävinä oleviin asioihin.
- 70 Yhtäältä valituksenalaisessa tuomiossa todetaan, että unionin tuomioistuin tarkasteli 9.9.2015 antamassaan tuomiossa Ferreira da Silva e Brito ym. (C-160/14, EU:C:2015:565), joka annettiin kyseisessä asiassa esitettyjen neljän ennakkoratkaisukysymyksen perusteella, liikkeen luovutuksen käsitettä vuonna 2015 olemassa olleen oikeuskäytäntönsä valossa, vaikka Supremo Tribunal de Justiça oli lausunut kysymyksestä vuonna 2009. Toisaalta valituksenalaisessa tuomiossa todetaan, että unionin tuomioistuimen tuomioon sisältyi muutamia ”selviä virheitä, jotka eivät ole merkityksettömiä”.
- 71 Valituksenalaisen tuomion mukaan nämä virheet ovat tapahtuneet oikeusriidan tosiseikaston läpikäymisen yhteydessä, kun on todettu, että ”TAP otti – palvelukseensa joitakin AIA:n entisiä työntekijöitä”, vaikka tosiasiaa ”TAP ei ottanut palvelukseensa yhtään AIA:n työntekijää. Esitettyjen seikkojen perusteella kaksi (ja vain kaksi) työntekijää, jotka oli lähetetty hoitamaan työtehtäviä AIA:ssa

- (jonka suurin osakas TAP oli), palasi TAP:hen, ja lisäksi he olivat TAP:n työntekijöitä ja siirtyivät siihen hoitamaan työtehtäviä AIA:n purkamisen ja selvityksen jälkeen”.
- 72 Valituksenalaisessa tuomiossa mainitaan myös, että unionin tuomioistuimen tuomion mukaan Supremo Tribunal de Justiça oli katsonut, että ”AIA omisti liikkeen, joka oli sidoksissa tiettyyn omaisuuslajiin, tässä tapauksessa toimilupaan, joka ei ollut siirtokelpoinen, mikä teki liikkeen luovutuksesta mahdotonta, koska myyntikelpoisia olivat vain yksittäiset omaisuuslajit, ei liike”, mutta ”tämä ei vastaa todellisuutta, sillä mainittu näkemys oli esitetty aiemmin muutoksenhakuasiassa annetussa tuomiossa, joka tutkittiin Supremo Tribunal de Justiça:n ratkaisussa ja johon ei myöskään tältä osin yhdytty. Ristiriita oli näin ollen selvä suhteessa siihen, että ”todettuna tosiseikkana pidetään sitä, että AIA omisti liikkeen, joka oli sidoksissa toimilupaan, joka ei ollut siirtokelpoinen ––, siltä osin kuin oli niin, että koska TAP:llä oli toimilupa sekä reittilentojen että tilauslentojen alalla ––, tilauslentotoimintaa harjoittavan liikkeen oleminen sidoksissa toimilupaan ei estänyt sitä, että TAP voisi hyödyntää kyseistä liikettä”.”
- 73 Valituksenalaisen tuomion mukaan näiden virheiden lisäksi ”ilmenee, että tarkasteltu tosiseikasto ei sisällä merkityksellistä tosiseikastoa lähellekään kokonaan, mikä johtuu esimerkiksi edellä mainittujen kahden työntekijän komennuksen päättymisen taustalla olleista tekijöistä; TAP:n asemasta AIA:n velkojana; mainitun ’pienkaluston’ luovutuksesta selvitysmenettelyssä tehtyjen päätösten täytäntöönpanon päätyttyä (kun otetaan huomioon TAP:n asema velkojana); sen seikan perusteluista, että TAP ryhtyi vastaamaan lentokoneiden vuokrasopimuksista ja lentokoneet palautettiin vuokralleantajalle vuokrasopimusten päätyttyä, ja sen seikan perusteluista, että matkanjärjestäjien kanssa kesäkaudelle 1993 jo sovitut tilauslennot päätettiin toteuttaa ottaen huomioon sopimusten täyttämättä jäämisestä aiheutuvat rahamääräiset seuraamukset, jotka olisivat heikentäneet TAP:n asemaa AIA:n velkojana.”
- 74 Tribunal da Relação de Lisboa totesi, että ”kun huomioon otetaan unionin tuomioistuimen tuomiossa olevat virheet sekä edellä mainitut tosiseikkoihin liittyneet puutteet, joita on pidettävä merkityksellisinä, kyseistä ratkaisua on arvioitava ja tarkasteltava ilmeisen kriittisesti esille otetut puutteet huomioon ottaen”.
- 75 Jos unionin tuomioistuimen antaman tuomion perusteluissa on virheitä, jotka johtuvat tuolloin käsiteltävänä olleen asian taustalla olleen tosiseikaston puutteellisesta arvioinnista tai siitä, ettei unionin tuomioistuimelle ole esitetty kaikkia merkityksellisiä tosiseikkoja, unionin oikeudessa säädetyn ja määrätyn mukaisesti unionin tuomioistuimelle on esitettävä uusia ennakkoratkaisukysymyksiä sen sijaan, että unionin tuomioistuimen antamaa ratkaisua arvioitaisiin kriittisesti, kuten valituksenalaisessa tuomiossa tehdään.
- 76 Uusien ennakkoratkaisukysymysten esittäminen unionin tuomioistuimelle on yhä pakollista, jos ennakkoratkaisun pyytäminen asiassa on edelleen tarpeen, sillä

useamman ennakkoratkaisupyynnön esittäminen samassa kansallisessa menettelyssä on sallittua eikä se ole millään muotoa ennenkuulumatonta.

- 77 Lisäksi on niin, että vaikka unionin tuomioistuimen antama vastaus viittaa ajankohtaan, jolla ei ole merkitystä käsiteltävän asian varsinaisen ratkaisemisen kannalta, ratkaisuna ei voi olla se, että kyseistä velvoittavaa tuomiota jätetään yksinkertaisesti soveltamatta, vaan unionin tuomioistuimelta on pyydettävä uudelleen ennakkoratkaisua ja on täsmennettävä, että asian ratkaiseminen asianmukaisella tavalla edellyttää sen selvittämistä, voidaanko kyseisissä asioissa annetussa tuomiossa annettua vastausta soveltaa myös ajallisesti tuomioistuimen ratkaisuun, jonka väitetään rikkovan unionin oikeutta.
- 78 On siis otettava huomioon, että käsiteltävässä asiassa jo esitetyn ennakkoratkaisupyynnön yhteydessä unionin tuomioistuin otti kantaa direktiivissä 2001/23 tarkoitetun liikkeen luovutuksen käsitteen soveltamiseen käsiteltävän asian tosiseikastosta muodostuvassa tilanteessa. Unionin tuomioistuin tarkasteli tätä kysymystä kuitenkin viittaamatta ajankohtaan, jona nyt esillä olevassa menettelyssä kyseessä oleva Supremo Tribunal de Justiça tuomio annettiin eli 25.2.2009, vaikka huomioon on otettava tuolloin olemassa ollut unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö.
- 79 Vastaavalla tavalla unionin tuomioistuin totesi Supremo Tribunal de Justiça rikkoneen SEUT 267 artiklaa kieltäytyessään kyseisessä vuonna 2009 annetussa ratkaisussa esittämästä ennakkoratkaisukysymystä kyseisen direktiivin tulkinnasta sen selvittämiseksi, voitiinko asiassa todettuihin tosiseikoihin soveltaa kyseisessä direktiivissä tarkoitettua liikkeen luovutuksen käsitettä.
- 80 Unionin tuomioistuin ei ottanut kuitenkaan kantaa siihen, oliko kyseinen rikkominen riittävän ilmeinen niin, että sen perusteella syntyy Portugalin valtion korvausvastuu, koska siltä ei ollut tiedusteltu tästä seikasta.
- 81 Esille tulleiden epäilyjen vuoksi Supremo Tribunal de Justiça pitää uuden ennakkoratkaisupyynnön esittämistä perusteltuna, kun huomioon otetaan unionin oikeuden ensisijaisuus ja tarve taata perussopimusten yhdenmukainen tulkinta ja soveltaminen.
- 82 Yhtäältä unionin oikeuden ensisijaisuudesta suhteessa kansalliseen oikeuteen silloin, kun kyseessä on valtion vastuu unionin oikeuden rikkomisista, on todettava, että kyseisellä vastuulla on tarkoitus taata kyseisen oikeuden täysi vaikutus ja varsinaisesti työntekijöiden oikeuksien tehokas oikeussuoja, mikä on haluttu varmistaa niin direktiivillä 77/187 kuin direktiivillä 2001/23.
- 83 Toisaalta tiedossa ei ole ratkaisua, jonka unionin tuomioistuin olisi antanut tarpeesta taata perussopimusten yhdenmukainen tulkinta ja soveltaminen, kun kyseessä on jäsenvaltioiden vastuu unionin oikeuden rikkomisista ja erityisesti kun tällaisen rikkomisen on tehnyt asian ylimpänä oikeusasteena käsittelevä kansallinen tuomioistuin, sen nyt käsiteltävässä asiassa annetun ratkaisun lisäksi,

jossa tuota kysymystä arvioitiin sellaisen kanteen yhteydessä, jossa oli kyse liikkeen luovutuksen käsitteestä direktiivin 2001/23 mukaisessa merkityksessä.

- 84 Nyt esillä olevassa ennakkoratkaisupyyntöissä unionin tuomioistuimelle esitetään vielä ennakkoratkaisukysymys, jossa tiedustellaan, onko esillä olevassa tapauksessa Supremo Tribunal de Justiça 25.2.2009 antamassa ratkaisussa tapahtunut riittävän ilmeinen unionin oikeuden rikkominen joko siten, että liikkeen luovutuksen käsitettä on tulkittu unionin oikeuden valossa virheellisesti, tai siten, ettei ennakkoratkaisun pyytämistä unionin tuomioistuimelta koskevaa velvollisuutta ole täytetty.
- 85 Kuten unionin tuomioistuimen vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, jäsenvaltioiden vastuu vahingoista, joita on aiheutunut niiden syyksi luettavista unionin oikeuden rikkomisista, syntyy kolmen edellytyksen täytyessä: (i) rikotun unionin oikeussäännön tarkoituksena on antaa oikeuksia yksityisille, (ii) rikkominen on riittävän ilmeinen ja (iii) rikkomisen ja vahinkoa kärsineille aiheutuneen vahingon välillä on välitön syy-yhteys.
- 86 Koska nyt käsiteltävässä asiassa on selvää, että direktiiveillä 77/187 ja 2001/23 annetaan työntekijöille oikeus hyötyä unionin oikeuteen kuuluvasta liikkeen luovutuksen käsitteestä ja työntekijät voivat vedota tähän oikeuteen suoraan, jos unionin tuomioistuin toteaa, että Supremo Tribunal de Justiça on tehnyt riittävän ilmeisen rikkomisen edellä esitetyssä merkityksessä, korvauksen saamista koskevan oikeuden toteaminen edellyttää ainoastaan sen toteamista, että mainitun rikkomisen ja aiheutuneiden vahinkojen välillä on syy-yhteys.
- 87 Tribunal da Relação de Lisboa ei arvioinut tällaista syy-yhteyttä valituksenalaisessa tuomiossa, koska se katsoi, ettei unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä tarkoitettua merkityksellistä tuomioistuimen virhettä ollut tapahtunut. Näin ollen se totesi, ettei Supremo Tribunal de Justiça ollut toiminut lainvastaisella tavalla antaessaan tuomionsa 25.2.2009.
- 88 Jos unionin tuomioistuin toteaa, että ajankohtana, jolloin Supremo Tribunal de Justiça antoi nyt tarkasteltavan tuomion eli 25.2.2009, olisi pitänyt todeta, että toteen näytetyt tosiseikat muodostivat kyseisissä direktiiveissä tarkoitettua liikkeen luovutuksen, ja jos Supremo Tribunal de Justiça on siten rikkonut unionin oikeutta riittävän ilmeisellä tavalla, voidaan todeta, että valittajiin kohdistunut joukkovähentäminen olisi pitänyt katsoa laittomaksi. Tämän perusteella valittajilla on samat oikeudet saada korvaus aiheutuneista vahingoista.
- 89 Tosiseikkojen tapahtuma-aikaan Portugalin kansallisessa lainsäädännössä oli kuitenkin voimassa LCCT:n 23 §:n 2 momentti, jonka mukaan se, että työntekijä vastaanottaa korvauksen, merkitsi irtisanomisen hyväksymistä.
- 90 Asiassa, jossa Supremo Tribunal de Justiça antoi tuomionsa 25.2.2009, näytettiin toteen, että sen asian valittajina olleet työntekijät olivat ottaneet vastaan korvauksen, joka heille oli osoitettu joukkovähentämisen perusteella, ja että he

olivat olleet vakuuttuneita siitä, että AIA:n toiminnan lopettaminen oli väistämätöntä.

- 91 Niin ikään näytettiin toteen, etteivät silloiset valittajat vielä tuossa vaiheessa tienneet, että heidän työsopimustensa päättymisen jälkeen TAP liikennöisi ainakin osan tilauslennoista, joita AIA oli siihen asti liikennöinyt, eivätkä myöskään sitä, että TAP saisi osan AIA:n kalustosta, myös lentokoneita.
- 92 Supremo Tribunal de Justiça ei soveltanut 25.2.2009 antamassaan tuomiossa LCCT:n 23 §:n 2 momenttia, koska se piti joukkovähentämistä hyväksyttävänä, minkä perusteella se katsoi tätä kysymystä koskeneen kassaatiovalituksen osan ratkenneen ennalta.
- 93 Samassa menettelyssä eli joukkovähentämisen riitauttamista koskeneessa asiassa Tribunal da Relação de Lisboa katsoi kuitenkin, että kyseinen lainkohta oli täysin pätevä ja että se, että kaikki kantajat yhtä lukuun ottamatta olivat ottaneet korvauksen vastaan, oli tahdonilmaisu irtisanomisen hyväksymisestä ja esti joukkovähentämisen riitauttamisen.
- 94 Nyt käsiteltävässä asiassa on väitetyn unionin oikeuden rikkomisen ja työntekijöille aiheutuneiden vahinkojen välisen syy-yhteyden osoittamiseksi arvioitava LCCT:n 23 §:n 3 momenttiin sisältyvän oikeussäännön tulkintaa ja soveltamista ja tutkittava sen yhteensopivuus tuolloin voimassa olleen unionin oikeuden eli direktiivin 77/187 kanssa.
- 95 Jos asiassa todetaan, että Supremo Tribunal de Justiça 25.2.2009 antamassa tuomiossa tarkastellussa tilanteessa oli tosiasiallisesti kyse liikkeen luovutuksesta, LCCT:n 23 §:n 3 momentin soveltaminen estäisi luovutushetkellä voimassa olleisiin työsopimuksiin perustuvien AIA:n oikeuksien ja velvollisuuksien siirtämisen TAP:lle siltä osin kuin työntekijät vastaanottivat työsopimuksensa päättämiseen perustuvan korvauksen AIA:n toteuttaman joukkovähentämisen yhteydessä.
- 96 Supremo Tribunal de Justiça katsoo näin ollen, että edellä mainitun syy-yhteyden selvittämiseksi on esitettävä myös tätä seikkaa koskeva ennakkoratkaisukysymys.

Ennakkoratkaisukysymykset

”1. Kun huomioon otetaan edellä kuvatut toteen näytetyt tosiseikat sekä unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö, joka oli tiedossa 25.2.2009, onko 14.2.1977 annettua neuvoston direktiiviä 77/187/ETY ja 12.3.2001 annettua neuvoston direktiiviä 2001/23/EY, jotka on annettu työntekijöiden oikeuksien turvaamista yrityksen tai liikkeen taikka yrityksen tai liiketoiminnan osan luovutuksen yhteydessä koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä, ja erityisesti neuvoston direktiivin 2001/23/EY 1 artiklan 1 kohtaa, jossa selkiytetään luovutuksen käsitettä, tulkittava tuona ajankohtana siten, että kyseinen liikkeen luovutuksen käsite kattaa tilanteen, jossa tilauslentoliikenteen markkinoilla

toimiva yritys on purettu sen enemmistöomistajan päätöksellä, kun tämä enemmistöomistaja on itsekin lentoliikenteen alalla toimiva yritys, joka toteutti selvitysmenettelyn yhteydessä edellä esitetyissä toteen näytetyissä tosiseikoissa tarkemmin kuvatut toimet?

2. Jos kysymykseen vastataan myöntävästi, kun huomioon otetaan niin ikään edellä kuvatut toteen näytetyt tosiseikat ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö, joka oli tiedossa 25.2.2009, onko kyseisenä päivänä annettuun Supremo Tribunal de Justiça tuomioon sisältynyttä ratkaisua pidettävä riittävän ilmeisenä unionin oikeuden rikkomisena, kun Supremo Tribunal de Justiça on käsitellyt asian ylimpänä oikeusasteena ja todennut sille esitettyjen tosiseikkojen perusteella, että kyseisiä direktiivejä ja erityisesti 12.3.2001 annetun neuvoston direktiivin 2001/23/EY 1 artiklan 1 kohtaa oli tulkittava siten, ettei liikkeen luovutuksen käsite kata edellisessä kysymyksessä kuvattua tilannetta?

3. Kun huomioon otetaan edellä kuvatut toteen näytetyt tosiseikat ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö, joka oli tiedossa 25.2.2009, onko kyseisenä päivänä annettuun Supremo Tribunal de Justiça tuomioon sisältynyttä ratkaisua pidettävä riittävän ilmeisenä unionin oikeuden rikkomisena, kun Supremo Tribunal de Justiça on käsitellyt asian ylimpänä oikeusasteena ja todennut sille esitettyjen tosiseikkojen perusteella, että EY 234 artiklaa (nykyistä SEUT 267 artiklaa) oli tulkittava siten, ettei Supremo Tribunal de Justiça ollut ensimmäisessä kysymyksessä mainittujen tosiseikkojen perusteella, kun asiaa käsitelleiden alempien kansallisten tuomioistuinten ratkaisut erosivat toisistaan, velvollinen pyytämään unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua kysymykseen direktiivin 2001/23/EY 1 artiklan 1 momentissa tarkoitetun liikkeen luovutuksen käsitteen asianmukaisesta tulkinnasta?

4. Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan myöntävästi ja jos jompaankumpaan kahdesta edellisestä kysymyksestä tai niihin kumpaankin vastataan niin ikään myöntävästi ja jos todetaan, että kyseessä on unionin oikeuden riittävän ilmeinen rikkominen käsiteltävän asian kaltaisessa tilanteessa, jossa on näytetty toteen, että työntekijät suostuivat vastaanottamaan korvauksen joukkovähentämisestä, koska olivat vakuuttuneita siitä, että heidän työnantajansa Air Atlantisin toiminnan lopettaminen oli väistämätöntä, eivätkä he tienneet, että vastapuolena oleva TAP ryhtyisi liikennöimään heidän työsopimustensa päättymisen jälkeen ainakin osaa tilauslentoista, joista Air Atlantis oli siihen asti vastannut, tai että vastapuolena oleva TAP saisi osan Air Atlantisin kalustosta, myös lentokoneita, onko 14.2.1977 annetun neuvoston direktiivin 77/187/ETY 3 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että se on esteenä 27.2.1989 annetun lain nro 64-A/89 23 §:n 3 momentin kaltaiselle kansalliselle oikeussäännölle, joka on sittemmin kumottu mutta jota sovelletaan ajallisesti pääasian tosiseikkoihin ja jonka mukaan ”se, että työntekijä vastaanottaa tässä pykälässä tarkoitetun korvauksen, merkitsee irtisanomisen hyväksymistä”?